

OSMANLI DEVLETİNDE MARTOLOS TEŞKİLATI

Bilge KESER*

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yaygın bir teşkilat olarak teşekkül etmiş olan Martoloslar, gayr-i müslim tebaanın en kalabalık zümrelerinden biriydi.¹ İnalıcık'ın da üzerinde durduğu gibi muhtelif görevleri bulunan bu zümrenin aslen raiyyet yoksa askeri mi oldukları keyfiyeti, menşeleri araştırılırken üzerinde durulması gereken bir konu² olduğundan bu husustaki tespitlerimizi belirtmek araştırmamızın temel eksenini oluşturmuştur.

Umumiyetle askeri teşkilatın adı olan Martolosların, gerek Osmanlı kaynaklarında gerekse yabancı kaynaklarda muhtelif şekilde telaffuzları ve yazılışları bulunmaktadır. Kaynaklarda yaygın olarak Martolos şekli kullanılmasına karşın; Martaloz, Martoloz, Martuluz, Martilos ve Martulos gibi yazılış ve söyleniş şekillerine de rastlanmaktadır.³ Martolos kelimesi Balkanlarda, Osmanlı hakimiyeti altında; bulunmuş olan milletlerin dillerine de geçmiştir. Nitekim Sırça; Martanoş, Martaluzi; Macarca'da Martaloz, Martaloc ; Çekçe'de Martaloz ve Martalous şekillerinde kullanılmaktadır.⁴ Martolos kelimesinin menşeinin Grekçe'den geldiği hemen hemen kesindir. Kelime Yunanca Amartolos (bozulmuş, yolunu şaşırılmış anlamında) ya da Armatolos (Silahlı, Silah taşıyan anlamında)'dan Osmanlı Türkçesine kısaltılmış şekliyle "Martolos"olarak geçmiştir.⁵ Yunanca , Armatolos kelimesinin Arnavutça'ya Armatollar olarak geçtiği görülmektedir. Gerçekten muhtelif müellifler kaynak göstermeden Yunanistan'da ve Venedik'in Yunanistan'da hakim olduğu bölgelerde Armatol denilen bir milis gücünden bahsederler.⁶ William Palmer da Yunanistan dağlarında haydutluk edenlere karşı mahalli Arnavutların oluşturduğu Armatol denilen bir milis gücünden

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem ve Taycı Teşkilatı*, İstanbul 1990, s.17.

² Halil İnalıcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s.180.

³ Robert Anhegger, "Martoloslar Hakkında" *TM. c.VII-VIII*, İstanbul 1942 s.283 , Mithat Sertoğlu, "MARTOLOS", *Osmanlı Tarih Lügati*, Ankara 1986, s.210 , Zeki Pakalın, "Martulos", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1986, s.409 , Milan Vasic; "Osmanlı İmparatorluğu' nda Martoloslar", (trc.Kemal Beydilli), *TD. XXXI*, İstanbul 1967, s.47-48 , Halil İnalıcık – Mevlüt Oğuz, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Muhammed Hân İzladi ve Varna Savaşları Üzerinde Anonim Gazavât-nâme*, Ankara 1989, s.3; Şemseddin Sami; "Martolos", *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 1314, s.1256; Robert Anhegger, "Martolos", *İA. c.VII*, İstanbul 1977, s.341.

⁴ Anhegger, "Martoloslar Hakkında", s.284.

⁵ E. Rossi, "Martolos", *El² vol.VI*, Leiden 1991, s.613.

⁶ Anhegger, "Martolos", s.341.

bahsetmektedir.⁷ Martolos kelimesinin Yunanca'dan geldiği geçerli bir kanaat olmasına rağmen Rumeli'de yaygın olarak yerleşmiş olan Martolos teşkilatının Sırp-Macar hududunda teşekkül ettiğinden dolayı Sırp-Macar kökenli olduğu zikredilmiştir.⁸ Bu görüşün geçerli olmadığı bir gerçektir. Çünkü dil hususiyetleri göz önüne alındığında, kelimenin Grekçe'den geldiği kabul edilmiştir.⁹ İsminin menşeyini zikrettiğimiz Martolos teşkilatının Osmanlı Devletine nasıl geçtiği dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Martolos kelimesinin adını taşıyan teşkilat Bizans menşeyli olup "Silahlı Nöbetçi, Milis Mensubu" anlamına gelmekte idi.¹⁰ Osmanlılar Bizans topraklarını ele geçirmeye başladıkları andan itibaren yerlilerden bazılarını hizmetlerinde kullanarak bunların silah taşımalarına ve dolaşmalarına müsaade etmişlerdi. Böylece Grekçe olan Martolos kelimesinin devletin resmi kayıtlarına da yazıldığı görülmektedir.¹¹

Palmer, Armatol (Martolos) denilen kuvvetlerin Bizans İmparatorluğu döneminin bir milis kuvveti kalıntısı olduğunu zikretmiştir.¹² Martolos teşkilatının Osmanlı Devletine Bizans'tan geçtiği konusunda yaygın bir görüş olmasına karşın İnalçık, bu teşkilatın Sırp-Macar hududunda teşkilatlandığı dolayısıyla teşkilatın menşeyinin Sırp-Macar kaynaklı olduğunu ifade eder. İnalçık, bu teşkilatın menşeyinden ziyade Osmanlı Devletinin ihtiyaçları doğrultusunda mevcut teşkilatı geliştirip- genişlettiği görüşü üzerinde durmaktadır.¹³

Osmanlılar, Balkanları fethettikleri zaman buralarda yeterli ölçüde Türk nüfusu yoktu. Anadolu'da Türk birliği de henüz tam anlamıyla kurulmamış olduğundan, Türklerin geniş Balkan topraklarında ihtiyaç duydukları insan gücü, daha doğrusu asker gücü açığını kapamak zordu. Balkanlardaki kalabalık Hıristiyan halkın toptan katledilmesi veya zorla İslamlaştırılması'da söz konusu değildi. Bu sebeplerden ötürü Türkler, Balkanlardaki eski küçük toprak sahipleri ve küçük asilzade gruplarını ya yerlerinde bıraktılar ya da yeniden teşkilatlandırılmalarına izin verildi.¹⁴ Bu teşkilatlandırılan gruplar içerisinde Martolosların da bulunduğu bir gerçektir. Martolosların, Osmanlı idari yapısına katılması ise mevcut şartların kabulü, onların eski toplumsal ve iktisadi durumlarının kabulü, kuvvetlendirilmesi ve genişletilmesiyle mümkün olabilmıştır.¹⁵

Martolosların Osmanlı Devlet yapısı içerisindeki muhtevası tarihi literatür içerisinde değişiklik göstermektedir. Öyleki Martoloslar, kuruluş devresinde haberci

⁷ William Palmer, *Yanya Sultanı*, (çev.Murat Belge), İstanbul 1996 s.26.

⁸ İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, s.180.

⁹ Anhegger, "Martolos", s.341.

¹⁰ Vasić, a.g.m s.48.

¹¹ Pakalın, *Martulos*, s.410.

¹² Palmer, *Yanya Sultanı*, s.26.

¹³ İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler*, s.180.

¹⁴ Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara 1989, s.8-9.

¹⁵ Vasić, a.g.m. s.49.

ve casus olarak hizmette bulunurken XV. yüzyılda yapılan değişikliklerle akıncı, kale muhafızı, derbenci ve maden bekçisi gibi askeri görevleri bulunan bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır. Martolosların Osman Gazi ile Orhan Bey zamanlarında, mevcut olduklarına dair ilk Osmanlı kaynaklarında bilgiler bulunmaktadır.¹⁶ Osman Bey döneminde İnegöl tekfurunun 200 kişilik bir kuvvetle kurduğu pusuyu bir Martolos gelerek Osman Bey'e haberdar etmiştir.¹⁷ Aşıkpaşazâde de ise haberci ve casus manasına gelen Martolos'un Orhan Bey döneminde Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek Konur Hisarı'nı fethetmesi sırasında Gelibolu yöresinden haber getirdiği kayıtlıdır.¹⁸ Aşıkpaşazâde, Rumeli'de bir süre kalması sebebiyle, Türklerin hizmetindeki Hıristiyanlar için kullanılan bir terim olan "Martolos" tabirine aşinalığından ötürü, Martolosları açıkça haberci ve casus olarak tanımlamıştır.¹⁹ Martolosların casus ve habercilik hizmetine daha sonraki devirlerde de devam ettikleri görülmektedir. Sultan II. Murad'ın 1447 tarihinde Akçahısarı fethedip Edirne'ye avdet ettiği sırada Macar kralının oğlu Yanko Hünyad'ın Osmanlılar üzerine bir sefer yapacağını tanınmış bir casus olan Martolos Doğan/Togan vasıtasıyla öğrenmiştir.²⁰ Gökbilgin Doğan Bey'in, II. Murad devrinde Sekbanbaşı ve Yeniçeri ağalığı yaptığını, Kurtçu ve Korucu lakablarıyla tanınmış olduğunu ve II. Kosova muharebesi sırasında Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği kişi olduğunu zikretmektedir. Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği Martolos Doğan, Fatih'ten önce ölmüş veya çok az bir süre onun döneminde yaşamıştır.²¹ Martolosların, haberci ve casus olarak varlıklarına, Fatih Sultan Mehmed döneminde de rastlamaktayız. Nitekim Mihaloğlu Ali Bey'in Macarlara karşı hareketinde maiyyetinde haberci olarak hizmet veren 40 Martolos bulunmaktaydı.²² Netice itibarıyla denilebilir ki, Martolos tabiri ilk olarak haberci ve casus anlamlarında kullanılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, Martolos tabirinin Rumeli'ye ait olmasına rağmen Osmanlıların kuruluş aşamasını anlatan ilk Osmanlı kaynaklarında Martolosların Anadolu'da mevcut oldukları daha sonraki devirlere ait kaynaklarda ise Martolosların mevkilerinin Rumeli olarak gösterildiği gerçeğidir.

XV.yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlılar, Martolos teşkilatı üzerinde birtakım değişiklikler yapmışlardır. II.Murad zamanında Martolosların idari sistem içerisine kabul edilmeleriyle mevcut teşkilatlarının genişlediği ve geliştirildiği görülmektedir. Martolos teşkilatının askeri kimlik kazanması 1421 veya 1438

¹⁶ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1990, s.85. (Orhonlu'nun kastettiği kaynaklar, muhtemelen Aşık-Paşâzâde ve İbn-i Kemal olmalıdır.)

¹⁷ İbn-i Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman I.Deft*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1970, s.84.

¹⁸ Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (Nşr. Atsız), Ankara 1970, s.125.

¹⁹ Colin İmber, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s.69.

²⁰ Aşıkpaşazâde ; a.g.e s.186; Hemdemi Solakzâde, *Solakzâde Tarihi I*, (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989, s.245-246.

²¹ Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952, s.224.

²² Robert Anhegger, Mu'allî'nin Hünkârnameşi *TD I*, İstanbul 1950, s.156.

tarikhlerinde yapılan değişiklikle mümkün olmuştur.²³ Bu dönem içerisinde yapılan birtakım yeni değişikliklerle Martolosların çok yönlü olarak hizmet ettikleri göze çarpmaktadır. Bu yüzyılın sonlarına doğru ise Avrupalılar Martolos'u Tuna Nehri üzerinde Osmanlı hizmetinde kürekçi olarak çalışan Hıristiyan denizciler için kullanılmaktaydı. Osmanlıların ise bu tabiri biraz daha genişleterek kullandıkları görülmektedir.²⁴ İnalçık ise XV. yüzyılın ikinci yarısında Martolosların , hudutta ve Tuna nehri üzerindeki kalelerde hizmet gören bir teşkilata tabi olduklarını söylemekle birlikte Martolosların uç muhafızı, kale askeri ve akıncı sayılmalarının onların menşei ile ilişkili olduğunu işaret etmektedir.²⁵ Burada üzerinde durulması gereken husus ise daha önce de belirtildiği üzere Martolosların râiyyet mi yoksa askeri mi olduğu konusudur.

Martolosların idari statülerini tespit etmek için, hizmetlere göre sınıflandırmaya tabi tutmak teşkilatın mahiyetini de bir noktada ortaya çıkarmakta faydalı olacaktır. Martoloslar konusunda yapılan çalışmalarda Martolosların iki gruba ayrıldıkları görülür. Bunlardan ilki askeri hizmette bulunan Martoloslar olup diğeri ise İç-Hizmetlerde bulunan Martoloslardır. Martolosların başlıca iki gruba ayrılması tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan bir durumdur. Martolosların XV.yüzyılda ortaya çıkmaları yalnızca Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki kenar bölgelerini kapsamıştı. XVI. ve XVII. yüzyıllarda ise Martolos teşkilatı Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki bütün kısımlarında organize edilmiştir.²⁶ Bu yaygın organizasyon zaman içerisinde görevleri dolayısıyla gruplara ayrılmıştı. Nitekim Orhonlu'nun bu organizasyonu, hudut boylarında kale muhafızlığı yapanlar ile derbent ve geçitlerde bekçilik yapanlar olarak iki gruba ayırdığı görülmüştür.²⁷ Vasić ise bu teşkilatı ; Ordu hizmetindeki Martoloslar ile kendi memleketlerinde Türkler için hizmet görevleri diye iki gruba ayırmıştır.²⁸ Anhegger'in de Askeri Martoloslar ve İç-Hizmetlerde görevli Martoloslar şeklinde bir gruplama yaptığı görülmüştür.²⁹ Bu konuya daha farklı yaklaşan İnalçık ise Martolosları Müsellem Martoloslar, Ulufeli Martoloslar ve Kara Martoloslar şeklinde gruplandırmakla beraber asıl Martolosların menşei'de muaf ve müsellemlerden ayrı muayyen ve müstakil bir teşkilat olduğunu belirtir.³⁰ Bu değerlendirmeler sonucunda Martolos teşkilatını yaptıkları hizmetler dolayısıyla iki grup halinde tetkik etmek gerekmektedir. Buna göre;

²³ Vasić ; a.g.m. s.49; Anhegger , Martolos teşkilatının kuruluşunu 1421 tarihi olarak belirtir. (Anhegger , Martoloslar Hakkında, s.285.) Fakat Vasić, 1438 tarihi üzerinde durmaktadır. (Vasić , a.g.m., s.49)

²⁴ Rossi ; Martolos s. 613

²⁵ İnalçık ; *Fatih Devri Üzerine Tetkikler*, s.179.

²⁶ Vasić , a.g.m. s.49.

²⁷ Orhonlu , a.g.e s.87.

²⁸ Vasić , a.g.m. s.49.

²⁹ Anhegger , Martoloslar Hakkında s.296.

³⁰ Halil İnalçık , "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri". *Osmanlı İmparatorluğunda Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996 s.104.

A) ASKERÎ MARTOLOS TEŞKİLATI : Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır bölgelerinde gelişmiş ve sağlamlaşmıştır. Askeri Martoloslar XV. yüzyılın ikinci yarısı ve XVI. yüzyılın başında Vidin, Kuzey Sırbistan, Bosna, Dalmaçya ve Arnavutluk havalisinde bulunan hudut boylarında kale muhafızlığı görevini yapmaktaydılar.³¹ Fatih devrine ait 872 (1467) tarihli Tahrir Defteri'nde Göğercinlik kalesinde günde 2 akçe ülufe ile hizmet eden 10-15 kişilik bölükler halinde teşkilatlandırılmış 52 Martolosun bulunduğu görülmektedir. Yine Fatih devrine ait Vidin vilayeti defterinde 56 ülufeli Martolos mevcut idi.³² XVI.yüzyılda Yanya eyaletine bağlı Delvine ve Avlonya sahil bölgeleri , Adriyatik Denizde faaliyette bulunan düşman gemilerinin dolaşması sebebiyle oradaki Martoloslar sınır bekçisi gibi görev ifa etmişlerdi.³³ Nitekim XVI. yüzyılda Delvine Sancağı'na ait Tahrir Defterinde Venedik'e sınır olan Kurveleş nahiyesinde kayıtlı bir tane Martolos köyü bulunmaktaydı. Bu köy de yaklaşık olarak 100 nüfus kayıtlı idi.³⁴ Her iki tahrir defterinde de Martolosların görevleri hakkında herhangi bir kayıt yoktu. Fakat Kıbrıs'ın fethi dolayısıyla Venedik ile olan savaş esnasında 29 Zilkade 978 (29 Mayıs 1571) tarihinde Delvine Sancakbeyi'nin civarda bulunan Manastr,Görice ve Behlişte'den yalıların ve kalelerin korunması için Martolos talep ettiği görülmektedir.³⁵ Buradan anlaşıldığı üzere bölgede bulunan Martolosların askeri bir görev ifa ettikleri söylenebilir. 13 Eylül 1603 tarihinde Uyvar kalesi alınca kaleye Martolos kuvvetleri yerleştirilmiştir.³⁶

Ordu hizmetinde kalelerde hizmet eden Martoloslar üniformalı , kendilerine mahsus harp sancakları olan , muvazzaf ülufeli asker bölüklerine tevzi ve taksim edilmişlerdir.Bu Martoloslar yaya olarak ve nadiren atlı olarak hizmet görmekteydiler.³⁷ Martolos kıtalarının başında aynı zamanda Martolos başı denen Ser-i Martolos bulunmakta idi.Yüzlükler ve Odalara taksim edilmiş olanlar , Martolos ağaları ve yüzbaşları tarafından idare edilirdilerdi.³⁸ Martolos ağalıkları XV. yüzyılda "Ser oda" veya "Ser bölük" adı altında dokuz veya onar kişilik müfrezeler halinde oluşmuşlardı.³⁹ 967 (1559) tarihli Semendire Sancağı Kanunnamesinde Martolos başları 5'er akçe, bölükbaşları 4'er akçe bakisi 3'er akçe ulûfe almakla beraber İspençe ve avârız-ı divaniye'den mütellemlerdi. Öyleki Martolosların

³¹ Vasić , a.g.m. s.49.

³² İnalçık , "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna" s.82-84.

³³ Orhonlu, a.g.e s.87.

³⁴ BA. TD. 273 s.129 ; BA. TD. 608 s.140-141.

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı , "Kıbrıs Fethi İle Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti İle Venedik Ve Müttefiklerin Faaliyetine Dair Bazı Hazine-i Evrak Kayıtları" *TM.III*, İstanbul 1935 s.287-288.

³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/1*, Ankara 1994, s.406-407.

³⁷ Vasić , a.g.m. s.52.

³⁸ Anhegger , Martoloslar Hakkında, s.296.

³⁹ Orhonlu , a.g.e s. 91.

oğullarından dahi ispençe alınmazdı.⁴⁰ Kanunname'den de anlaşıldığı üzere Askeri Martoloslar ulûfe almalarının yanında İспенçe ile devlete arpa, buğday, kereste kesmek gibi avâriz mahiyetindeki vergilerden muaf tutulmuştur.⁴¹ Kanunnamelerde geçen Müsellem tabirinin muâf manasında da kullanıldığı olurdu.⁴² Sınır bölgelerinde bulunan Martoloslar, kendi sınırları içerisindeki emniyetin sağlanmasıyla da mükellefler. Bunların, zaman zaman düşman bölgesine yağma akınları yaparak, keşif ve haber alma faaliyetlerine katılarak, Osmanlılara önemli hizmetlerde buldukları görülmektedir.⁴³ Nitekim Fatih Sultan Mehmed devrinde Mahmud Paşa'nın 1458 tarihinde Sırbistan seferinde Martoloslar keşif faaliyetinde bulunmuşlardı.1464 yılında II. Bosna seferinde İzvornik kalesi Macar kralınca kuşatılınca bir tane Martolos'un kaleye gönderilerek kale halkının kuşatmaya dayanması sağlanmıştır.⁴⁴ Hatta Fatih Sultan Mehmed'in Karaman ve Uzun Hasan seferlerinde ordusunda 6000 Hıristiyan martolos bulunduğu hakkındaki ifade mübalağalı olsa bile bu devirde bunların Rumeli'deki Hıristiyan askerler arasında ehemmiyetli bir yer tuttıkları şüphesizdir.⁴⁵ 1538'de Korfu seferi sırasında Ösek kalesine gelen yardımların kesilmesi için Martolosların akıncı olarak görevlendirildiği de görülmektedir.⁴⁶

Martolosların askeri organizasyonunun kuvvetlenmesi zaman olarak Osmanlı Devleti'nin yükselme devrine isabet eder.XVI. yüzyılın ikinci yarısında Askeri Martolos organizasyonu ağır ağır çözülmeye başlar. Balkanlarda meydana gelen milli ayaklanmalara katıldıkları görülmür.XVII. yüzyılın başlarında serhad kalelerindeki Martolosların sayısı oldukça azalmıştır. Bu yüzyılın sonlarına doğru ise Martoloslar bütün önemlerini kaybetmişlerdir.⁴⁷

B) İÇ HİZMETEKİ MARTOLOS TEŞKİLATI: XVI. yüzyılda hudutlar daha ileri gidince, eski martolosların görev mahiyeti değişmiştir. Hudutların içerisinde, düşman olmadığı için Martoloslar emniyet kuvveti olarak hizmet görmüşlerdir.⁴⁸ Bu organizasyonun takviye edilişi ilk defa XVI. yüzyılda olmuş, XVII yüzyılın ilk yarısında bütün Balkanlara yayılmıştı. İç Hizmetteki Martoloslar, Askeri Martolos teşkilatının tamamen önemini kaybettiği XVII. yüzyılın ikinci yarısında zirveye erişmiştir.⁴⁹

⁴⁰ Ahmet Akgündüz , "967(1559) Tarihli Semendire Sancağı Kanunnamesi", *Osmanlı Kanunnameleri V* İstanbul 1992, s.374.

⁴¹ Halil Sahillioğlu, "Avâriz" *DİA. c.IV*, İstanbul 1991, s.108.

⁴² Midhat Sertoğlu, "Müsellem", *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986, s.234.

⁴³ Vasić , a.g.m. s.50.

⁴⁴ Tursun Bey , *Târih-i Ebu'l - Feth* (haz. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s.96-98.

⁴⁵ İnalçık , *Fatih Devri Üzerine Tetkikler*,s.180.

⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı , *Osmanlı Tarihi II* , Ankara 1994, s.489-490.

⁴⁷ Vasić , a.g.m. s.51-52.

⁴⁸ Orhonlu , a.g.e s.85.

⁴⁹ Vasić , a.g.m. s.53.

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Martolosların yalnız hudut boylarında değil hudutların gerisinde de muhafız ve derbendci olarak hizmet ettiklerini görüyoruz. 955 (1548) tarihli İzvornik Sancağı Kanunnamesine göre Martoloslar, dağlarda ve ormanlarda mesken tutarak, şehir ve kasabaları basacak olan haramilere karşı buraları muhafaza edecek ve emniyetin sağlanmasını temin edecek Martolos (derbend) birliği olarak tesis edilmiştir.⁵⁰

İç-hizmette görev yapan Martoloslar; Bulgaristan , Sırbistan , Makedonya , Yunanistan ve Arnavutluk topraklarında bulunmaktaydı. XVI. yüzyılda Delvine Sancağı'na tabi Delvine kazasında 297 derbendci bulunduğu görülmektedir.⁵¹ Delvine Sancağı'nda dikkati çeken bir nokta ise derbendci yapılarının çoğunluğunun Kurveleş nahiyesinde olmasıdır. Bu duruma neden olan etken ise Venedik'in teşviki ile isyana mütemayil bulunan bölge ahalisinin Osmanlı Devleti için her zaman büyük sıkıntılara sebep olduğundan derbendci yapılar vergiden muaf tutulmuş buna müteakip olarak bölgede asayiş sağlamak mümkün olmuştur, diyebiliriz.⁵² Delvine Sancağı'nda derbendci mevcudu 1551'de 4791 , 1583'de 4794 idi.⁵³ Arnavutluk'ta olduğu gibi XVI. ve XVII. yüzyılda Makedonya bölgesinde derbendcilerin önemli rol oynadıkları da bilinmektedir. Nitekim bu yüzyıllarda Üsküp kazasında faal durumda bulunan 12 tane önemli derbend mevcut idi.⁵⁴ Derbendci olarak görev yapan Martoloslar , reayadan olup defterlerde muafıklarına işaret olunurdu. Derbendci reayanın Martolos yapıldığına dair vesikalar da vardır. Dikkat edilmesi gereken bir nokta da Baştinalı Martoloslardır.⁵⁵ II.Selim döneminde Sirem Sancağı'nda baştinalı Martoloslardan bahsedilmektedir.⁵⁶ Burada bahsedilen Baştina'yı reaya çiftliği olarak anlamalıdır.⁵⁷ Martolosların derbendci gibi çalışmalarından başka bir kısmı da maden işlerinde kullanılmışlardır. Bu fiilen maden istihsalinde çalışma olarak değil madenleri her türlü tehlikeden muhafaza hizmetinde bulunmak şeklindeydi.⁵⁸ 982 (1574) tarihinde Baş madenini muhafazaya gelmeyen Naldöken yürüklerinin yerine Semendire livasından Martolos ve Primkürlerin gönderildiği görülür.⁵⁹

Osmanlı Devletinde Rumeli'nin iç kesimlerinde derbend hizmeti veren

⁵⁰ Ahmet Akgündüz , “ 955(1548) Tarihli İzvornik Sancağı ve Srebrinice Sas Madenleri Kanunnamesi”, *Osmanlı Kanunnameleri V* , İstanbul 1992, s.299-300.

⁵¹ BA. MAD.18538, s.1-5.

⁵² Bilge Keser , *XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı (1551-1583)*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum 1998, s. 45.

⁵³ BA.TD. 273 s 1-251 ; BA.TD.608 s.1-240.

⁵⁴ Mehmet İnbaşı , *Osmanlı İdaresinde Üsküp Kazası (1455-1569)*. (Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum 1995, s.112.

⁵⁵ İnalçık , “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna” s.104.

⁵⁶ Ahmet Akgündüz , “ II.Selim Devri Sirem Sancağı Kanunnameleri”, *Osmanlı Kanunnameleri VII*, İstanbul 1994, s.491.

⁵⁷ İnalçık , *Fatih Devri Üzerine Tetkikler*, s.180.

⁵⁸ Orhonlu , a.g.e s.88.

⁵⁹ Ahmet Refik , *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1989, s.22.

Martolosların başında bir Martolos ağası bulunurdu. Bu zat, idaresi altında bulunan Martolosların yönetiminden sorumludur. Martolosların bulunduğu her derbend başında Martolos ağası bulunmaktadır. Martolos ağalarının aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman bu anlaşmazlığı çözmek amacıyla muayyen bölgelere Martolos Başbuğları atamaları da yapılmıştır.⁶⁰

Martoloslar, Osmanlı makamlarına kendi köyleri ile alakalı bütün ödevlerde tam bir destek olmakla vazifelidiler. Nüfus sayımları , vergi toplama ve diğer mahalli hizmetlerde görev alırlardı. Asayişin teminine de yardımcı olduklarından eşkıya ve asilerle yapılan mücadelelere bizzat katılmak mecburiyetindeydiler.Savaş zamanlarında da askeri görevlerini yerine getirmekle vazifelidiler.⁶¹ İç-hizmette çalışan Martolos organizasyonu XVII. yüzyılda bozulmaya başlamıştır. Haydutlara ve eşkiyalara karşı köyleri ve şehirleri korumakla görevli olan Martolosların , onlarla işbirliği yaptığı görülmektedir.⁶² Bu zemine istinaden 1721 senesinde çıkan bir ferman ile Martolos organizasyonu fesh edilmiştir.⁶³ Buna rağmen XIX.yüzyıla kadar Kuzey Makedonya'da birkaç tane de olsa Martolos organizasyonu bulunmaktaydı.⁶⁴

MARTOLOSLARIN ETNİK VE İKTİSADİ YAPISI

Martolos organizasyonu Bosna ve Dalmaçya havalisinde Sırp-Hırvatlardan , Macaristan'da Macarlardan olduğu gibi her bölgede kendi ahlisinden seçilmiştir. Seçilenlerin çoğunluğu bölgelerinde küçük toprak sahipleri ve küçük asilzade grupları içerisindeydi.⁶⁵ Dini bakımdan Martolosların başlangıçta hemen hemen tamamı Ortodoks Hıristiyan olmasına karşın sonraları diğer mezheblere mensup olanlar da görülmüştür. Martolosların yönetici kademesinde bulunanlarının müslüman olmalarına ise dikkat edilmekteydi.

Martolosluk hizmeti irsî olup babadan oğula geçtiği gibi oğul yoksa yakın bir akrabaya da geçebilirdi.⁶⁶ Hizmete gelmeyen ya da görevini kötüye kullanan Martolosların görevine son verilir.⁶⁷

Martolosların iktisadi vaziyetini ise yaptıkları hizmetlere göre değerlendirmek gerekir. Bilindiği üzere askeri hizmette bulunan Martolosların muayyen bir maaşı bulunmaktaydı.Bu yevmiye Fatih devrinde 2 akçe olup ispençe ve rüsum-ı raiyeten de muaf oldukları görülmekteydi. İç hizmetlerde bulunan

⁶⁰ Orhonlu , a.g.e s.89-90.

⁶¹ Vasić , a.g.m. s.55.

⁶² Palmer , *Yanya Sultanı*, s.27.

⁶³ Vasić , a.g.m. s.56.

⁶⁴ Rossi , Martolos s. 613.

⁶⁵ Yavuz Ercan , a.g.e. s.9.

⁶⁶ Vasić , a.g.m. s.58-60.

⁶⁷ Orhonlu , a.g.e s.89.

Martolosların ise maaşları kendilerine nakid olarak ödenirdi. Martolosların maaşları buldukları bölgenin vergisinden ödenmekte idi. Maaşların normal gelirden ödenmemesi halinde hane başına toplanan Martolos Akçe'si denilen bir vergiyle ödenirdi.⁶⁸ Devamlı tehlikenin bulunduğu yerlerde ücretli değil ; muaf Martoloslar istihdam edilirdi. İspençe , öşür gibi Avarız-ı divaniye'den muaf olmaları yanında angarya işlerinden de muaf olurlardı.⁶⁹ Martolosların fevkalade durumlarda nadiren , şer'i vergilerden cizye ve a'şar dan muaf oldukları da görüldü.⁷⁰ Martolosların , Hatvan ve Budin'de resm-i arus vergileri diğer Hıristiyan reayadan daha düşüktü.⁷¹ Martoloslar maaşları yanında tımar da alabilirlerdi.⁷² Nitekim XVI. yüzyılın başlarında Trabzon Livası'nda bulunan İskele ve Çepni nahiyesinde tımar sahibi Martoloslar bulunmaktadır.⁷³ Fatih devrinde Semendire livasında Birancık adında bir tımar sahibi Martolos vardı.⁷⁴ Ekseriyetle Rumeli'de görülen Martolosların , Trabzon'da görülmesi istisnai bir durumdur. bu Martolosların , Arnavutlukta sürgün olarak gönderilmesi mümkün olup Martolosluğun irsî olması sebebiyle Martolosluklarının devam etmiş olduğu söylenebilir.⁷⁵

Sonuç olarak Martolosların Osmanlı tarihi bakımından önemi tartışılmazdır. Osmanlı Devleti'ne 200 yıldan fazla sadık kalmış olan bu organizasyon , dini ve etnik bakımdan bir asimile pozisyonuyla karşılaşmamıştır. Aksine hizmetleri karşılığında mükafatlandırılmışlardır. Osmanlı'nın yükselme döneminde devlet ile paralel şekilde organizasyonun güçlendiğini , aynı şekilde devletin zayıflamasıyla organizasyonun zayıfladığı görülmektedir. Bu da teşkilatın devlet ile ne ölçüde kaynaştığını göstermektedir. Martolosların , Türklerin hizmetinde kendi milletlerine karşı cephe alması onların günahkâr, haydut, hain gibi ünvanlar almasına da sebep teşkil etmiştir. Rumeli'nin gerek korunmasında gerekse asâyişinin temin edilmesinde Martolosların büyük hizmetleri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

⁶⁸ Anhegger , Martoloslar Hakkında s.294.

⁶⁹ Orhonlu , a.g.e s.92.

⁷⁰ Doğru , a.g.e. s.21 ; Rossi , a.g.m. s.613.

⁷¹ Ömer L. Barkan , Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, *KanunlarI*, İstanbul 1943, s.300-302.

⁷² Vasić , a.g.m. s.58.

⁷³ M. Tayyib Gökbilgin, " XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası", *Bulleten XXVI / 102*, Ankara 1962, s.327-329.

⁷⁴ Ahmet Akgündüz , " Semendire Livası İle İlgili Diğer Kanun Hükümleri " *Osmanlı KanunnameleriI*, İstanbul 1990, s.528-529.

⁷⁵ Ömer L. Barkan , " Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler " *İFM. XV/1-4*, İstanbul 1953, s.220-221.

